

IN DE DONKERE KAMER

Susan Faludi

In de donkere kamer

Het verhaal van mijn vader, de vrouw

Vertaald uit het Engels door Patricia Piolon en Astrid Staartjes

Oorspronkelijke titel: *In the Darkroom*

Oorspronkelijk uitgegeven door: Metropolitan Books

© Susan Faludi, 2016

© Vertaling uit het Engels: Patricia Piolon en Astrid Staartjes (2016)

© Nederlandse uitgave: Hollands Diep, Amsterdam 2016

© Omslagfoto: Floris Neusüss (Zonder titel, fotogram, 130x58 cm, 1962, Berlijn)

Omslagontwerp: b'IJ Barbara, Amsterdam

Typografie: Crius Group, Hulshout

Foto auteur: © Sigrid Estrada

ISBN 978 90 488 2950 7

ISBN 978 90 488 2951 4 (e-book)

NUR 320

www.hollandsdiep.nl

www.overamstel.com

OVERAMSTEL

uitgevers

Hollands Diep is een imprint van Overamstel Uitgevers bv

Alle rechten voorbehouden.

Niets uit deze uitgave mag worden veeleenvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor de Grünbergers van Spišské Podhradie, de Friedmans van Košice, hun kinderen en de kinderen van hun kinderen – de familie die ik heb gevonden en die mij heeft gevonden.

Hij dacht eraan hoe hij was vervolgd en gehoord, en hoorde nu iedereen zeggen dat hij de prachtigste van alle prachtige vogels was. En de seringen bogen met hun takken tot in het water naar de jonge zwaan toe en de zon scheen warm en goed. Toen schudde hij met zijn veren, hief zijn slanke hals ter hemel en jubelde uit de grond van zijn hart: ‘Van zoveel geluk heb ik nooit gedroomd toen ik een lelijk jong eendje was!’

— Hans Christian Andersen, ‘Het lelijke jonge eendje’

Ons identificeren met de visuele voorstelling van onszelf is een instinct geworden; dat is al zeer lang een gewoonte. Mijn afbeelding, de ik die wordt gezién, ben ik.

— D.H. Lawrence, ‘Art and Morality’

Lang geleden

was er eens een vreemde list:

een wolf gekleed in ruches,

een soort travestiet.

Maar laat ik bij het begin beginnen.

— Anne Sexton, ‘Red Riding Hood’

Inhoud

Inleiding: Op het spoor	11
Deel I	13
1. Terugkeer en vertrek	15
2. Achterruit	29
3. Tussen origineel en kopie	43
4. Onveiligheid thuis	51
5. Wie je werkelijk bent	63
6. Dat ben ik niet meer	75
7. Haar lichaam in stukken gehakt. Zijn lichaam	89
8. Op het altaar van het vaderland	101
9. Ráday 9	125
Deel II	151
10. Iets meer, en iets anders	153
11. Een dame blijft hoe dan ook een dame	173
12. De geest is een zwarte doos	193
13. Leer te vergeten	209
14. Een soort psychische stoornis	235
15. Het Grand Hotel Royal	255
16. Getroffen in hun onderste regionen	269
17. Het subtiele vergif van aanpassing	287
18. Buiten gevaar	309
19. De transformatie van de patiënt is officieel	339

Deel III	363
20. Erbarm U, o Heer, over de Hongaar	365
21. Alle vrouwelijke passen	387
22. Vereffende rekening	401
23. Ermee weggkomen	413
24. De geboorte van de wereld	431
25. Ontsnapping	451

Inleiding: Op het spoor

In de zomer van 2004 begon ik een onderzoek naar iemand die ik nauwelijks kende: mijn vader. Het project begon met wrokgevoelens, de wrok van een dochter die door een ouder in de steek was gelaten. Ik was een vrijbuiters op het spoor, een dickensiaanse Linke Glipper die zich aan van alles had onttrokken: plicht, affectie, verantwoordelijkheid, berouw. Ik bereidde een aanklacht voor, verzamelde bewijs voor een proces. Maar op een gegeven moment werd de aanklager getuige.

Waar ik precies getuige van was, viel ook later moeilijk te zeggen. In de loop der jaren had mijn vader zichzelf vaak opnieuw uitgevonden en aanspraak gemaakt op een heleboel identiteiten. ‘Ik ben Hongaaaaar,’ pochte mijn vader met het accent dat alle gedaanteverwisselingen had overleefd. ‘Ik kan goed doen alsòòòf.’

‘Schrijf mijn verhaal,’ vroeg mijn vader me in 2004. Hoewel – het was niet zozeer een verzoek als wel een uitdaging. De precieze bedoeling was niet helemaal helder. ‘Het zou als iets van Hans Christian Andersen kunnen worden,’ zei mijn vader ooit, later, over onze biografische onderneming. ‘Als Andersen een sprookje schreef, was alles wat hij erin stopte echt, maar hij doorweefde het met fantasie.’ Dat is niet mijn stijl. Toch stortte ik me op de uitdaging, zij het dan met mijn eigen bedoelingen in het achterhoofd.

Ondanks dit aanbod bleef mijn vader een halsstarrig onderwerp. Meestal leek onze samenwerking eerder op een spel van kat en muis, een spel dat de muis gewoonlijk won. Mijn vader was, net als die andere Hongaar, Houdini, een ontsnappingskunstenaar. Ik

van mijn kant bleef jagen. Ik spoorde als een eenpersoonsjachtgezelschap de vele ikken van mijn vader op tot in al hun heimelijke schuilhoeken. Het was mijn voornemen een boek óver mijn vader te schrijven. Pas in de zomer van 2015, toen ik verschillende versies had doorgewerkt en het manuscript had ingediend, en nadat mijn vader was overleden, besepte ik hoezeer ik het ook vóór mijn vader had geschreven. Die was, in elk geval in mijn gedachten, mijn voornaamste, ingebeelde én beoogde lezer geworden – met alle ruimhartigheid en vijandigheid van dien. Het was geen ongecompliceerd geschenk.

‘Er staan dingen in waar je moeite mee zult hebben,’ waarschuwde ik in de herfst van 2014, toen ik belde om te zeggen dat de laatste versie af was. Ik zette me schrap voor het antwoord. Mijn vader, die een carrière in het retoucheren van commerciële foto’s achter de rug had en ook zichzelf een leven lang had geretoucheerd, zou het absoluut niet prettig vinden om zo onopgesmukt te worden afgeschilderd, vermoedde ik.

‘Wèèèl,’ hoorde ik na een tijdje. ‘Daar ben ik blij om. Jij weet meer over mijn leven dan ik.’ Voor deze ene keer leek mijn vader het niet erg te vinden om gevangen te zijn, al was het dan op papier.

Deel I

1. Terugkeer en vertrek

Op een middag was ik in mijn studeerkamer thuis in Portland, Oregon mijn notities voor een eerder schrijfavontuur – een boek over mannelijkheid – in dozen aan het opbergen. Aan de muur voor me hing een ingelijste zwart-witfoto die ik kortgeleden had gekocht, van een ex-soldaat die Malcolm Hartwell heette. De foto was onderdeel geweest van een tentoonstelling met als thema ‘Wat betekent het om een man te zijn?’. Men had de deelnemers gevraagd om een visueel antwoord te formuleren en dat van een bijschrift te voorzien. Hartwell, een stoere kerel in bouwvakkerslaarzen en joggingbroek, lag uitgestrekt in een pin-uppose voor zijn Dodge Aspen, een gehandschoende hand op zijn omvangrijke heup, de benen gekruist, de enkels over elkaar geslagen. Op het bijgevoegde kaartje had hij met de hand en compleet met charmante taalfout geschreven: ‘Mannen missen contact met d'r vrouwelijke kant.’ Ik schoof de dozen even terzijde, besloot mijn mail te checken en zag dat ik een nieuw bericht had:

Aan: Susan C. Faludi

Datum: 7/7/2004

Onderwerp: Veranderingen

Het was een e-mail van mijn vader.

‘Beste Susan,’ begon de mail. ‘Ik heb een interessant nieuwtje voor je. Ik heb besloten dat ik er genoeg van heb door het leven te gaan als de agressieve macho die ik vanbinnen nooit ben geweest.’

Het nieuws kwam niet als een complete verrassing; ik was niet de enige die door mijn vader van de wedergeboorte op de hoogte was gesteld. Een ander familielid, iemand die mijn vader in jaren niet had gesproken, was laatst opgebeld en onderworpen aan een onsamenhangend verhaal over een verblijf in het ziekenhuis en een bezoek aan Thailand. Het telefoontje was voorafgegaan door een totaal onverwachte e-mail, met in de bijlage een foto van mijn vader, gezeten in de vork van een boom en gekleed in een lichtblauw shirt met korte mouwen dat meer weg had van een bloes. Om de kraag zaten kleine ruches. De foto had als bijschrift 'Stefánie'. Het volgende telefoontje van mijn vader was beknopt: 'Stefánie bestaat nu echt.'

De e-mail waarin ik werd ingeseind was al even bondig. Eén ding was niet veranderd: mijn vader de fotograaf verkoos nog steeds het beeld boven het geschreven woord. Er waren een paar foto's bijgevoegd.

Op de eerste staat mijn vader in de lobby van een ziekenhuis in een doorzichtige, mouwloze bloes en een rode rok, naast (zoals ze erbij had geschreven) 'de andere geopereerde meiden', twee patienten die ook hadden ondergaan wat ze 'De Ommekeer' noemde. Een geüniformeerde Thaise verpleegster houdt mijn vader vast bij de elleboog. Het bijschrift: 'Ik zie er moe uit na de ingreep.' De andere foto's waren van voor de operatie. Op een ervan zit mijn vader tussen de bomen, met een hennapruik-met-pony op het hoofd en diezelfde lichtblauwe bloes met ruches rond de kraag. Het bijschrift luidt: 'Stefánie in Weense tuin.' Het is de tuin van de keizerlijke villa van een Oostenrijks-Hongaarse keizerin. Mijn vader was een groot fan van de Centraal-Europese royals, en dan in het bijzonder van keizerin Elisabeth – 'Sisi' – de vrouw van keizer Frans Jozef, die ook wel de 'beschermengel van Hongarije' werd genoemd. Op een derde draagt mijn vader een platinablonde pruik – met halflang haar in een naar buiten gekrulde jarenvijftigbob –, een witte bloes met ruches, weer een

rode rok, deze keer bedrukt met witte lelies, en witte sandalen met hak die haar gelakte teennagels laten zien. Op de laatste foto, getiteld 'Aan de wandel in Oostenrijk', staat mijn vader voor haar Volkswagen-camper in berglaarzen en spijkerrok, met een pagepruik op haar hoofd en een polkadotsjaaltje om haar nek. De pose: een hand op de uitgestoken heup, de in panty gehulde benen gekruist, de enkels over elkaar geslagen. Ik keek naar de foto aan de muur van mijn kamer. *'Mannen missen contact met d'r vrouwelijke kant.'*

De e-mail sloot af met: 'Groetjes van je ouder, Stefánie.' Het was het eerste teken van leven dat ik in jaren van mijn 'ouder' had ontvangen.

Mijn vader en ik hadden elkaar een kwarteeuw lang nauwelijks gesproken. Als kind had ik hem gehaat en (later) gevreesd, en hij was vertrokken toen ik een tiener was – gedwongen door mijn moeder en de politie, na een periode van escalerend geweld. Ondanks ons gebrekkige contact dacht ik dat ik mijn vader goed genoeg kende om ergens wel het vermoeden te moeten hebben gehad dat hij zo'n ingrijpende wens had gekoesterd. Maar dat had ik niet.

Vroeger, in mijn jeugd – we woonden met z'n allen in een van de vele identieke 'koloniale' huizen in Yorktown Heights, een noordelijke voorstad van New York op een uur rijden van Manhattan – had mijn vader zijn voorrecht als man laten gelden. Hij leek op een hardnekkige, onbuigzame en – in het laatste jaar dat we als gezin bij elkaar waren – bloederige manier helemaal in de rol van huisdespoot op te gaan. We aten wat hij wilde eten, reisden naar waar hij heen wilde en trokken aan wat hij vond dat we moesten dragen. Huishoudelijke beslissingen, zowel grote als kleine, werden altijd eerst aan hem voorgelegd. Op een avond, toen mijn moeder vertelde dat ze overwoog een deeltijdbaan bij de lokale krant aan te nemen, liet hij geen enkele twijfel meer bestaan over zijn fallocratische denkbeelden: hij veegde alle borden

van tafel. 'Nee!' riep hij, terwijl hij met zijn vuisten op de tafel bonkte. 'Geen baan!' Zo lang ik me kon herinneren had hij als een heerszuchtige patriarch de scepter over het huishouden gezwaaid, autocratisch en arrogant, en was hij bovendien altijd ongrijpbaar gebleven, een raadsel voor iedereen in zijn omgeving.

Daarnaast kende ik hem ondanks zijn tengere bouw als een stoer buitenmens: bergwandelaar, rotsklimmer, ijsklimmer, zee-man, paardrijder en langeafstandsfietser. Met de bijbehorende kleding: Alpenstock, Beierse wandelbroek, alpinistenbivakmuts, klimharnas, kapiteinspet en Engelse rijbroek. Bij veel van die uitstapjes was ik zijn metgezel, naarmate ik ouder werd met steeds meer tegenzin – tweede stuurman als hij kapitein was op de Klepper-zeilboot die hij uit een bouw pakket in elkaar had gezet, zekeraar als hij in het weekend de rotsen van Shawangunk te lijf ging, tweede coureur als hij op zijn fiets de Alpen overstak of tentopzetassistent als hij in het Adirondackgebergte bivakkeerde.

Daarvoor moesten we vele uren samen trainen, reizen en tijd doorbrengen in kleine ruimtes. Toch kan ik me bijna niets van die excursies herinneren. Waar praatten we over tijdens die lange winteravonden, wanneer de tent eenmaal stond, het brandhout was verzameld en de blikken proviand waren opengewrikt met het Zwitserse zakmes dat mijn vader altijd bij zich had? Had ik al die vader-dochtertête-à-têtes verdrongen, of hadden ze gewoon nooit plaatsgevonden? Jaar na jaar, van het Mohonkmeer tot het Luganomeer, van de Appalachen tot Zermatt, hadden we gezeild en abgeseild, gepeddeld en getoerd. Maar ik kan niet zeggen dat hij zich in al die tijd één keer heeft blootgegeven. Het leek of hij permanent undercover was, verscholen achter een muur die hij zelf had opgetrokken, toekijkend van achter die doorkijkspiegel in zijn hoofd. Het was geen vriendelijk toeziend oog, in elk geval niet voor een tiener die behoefte had aan enige privacy. Soms zag ik hem als een spion die in onze huiselijke kring was geïnfilteerd en koste wat het kost ontdekking wilde voorkomen. Hoe agres-

sief-dominant hij ook was, op de een of andere manier bleef hij onzichtbaar. ‘Het lijkt haast alsof hij hier nooit heeft gewoond,’ zei mijn moeder op de ochtend na de nacht waarin hij ons huis na twintig jaar huwelijk voorgoed had verlaten.

Toen ik veertien was, twee jaar voor de scheiding van mijn ouders, ging ik bij de juniorenploeg van het atletiekteam op school. In 1973 was sport voor meisjes nog een enigszins belachelijk idee, en de atletiekcoach van mijn middelbare school, die toch vooral de coach van het jongensteam was, deed zijn best om zijn vrouwelijke beschermelingen zo veel mogelijk te negeren. Ik had mijn eigen trainingsschema opgesteld en rende voor zonsopgang vanaf ons huis via allerlei zijstraten naar Mohansic State Park, een prachtig verzorgd recreatiegebied waar ooit een krankzinnigengesticht van de staat had gestaan. Daar liep ik het lange parcours rondom het terrein. In mijn eentje – ik had inmiddels een voorliefde voor individuele sporten ontwikkeld.

Op een vroege ochtend in augustus stond ik op de gang de veters van mijn sportschoenen dicht te knopen toen ik een subtiele verandering in de atmosfeer waarnam die voor mij als wrokkige tiener de komst van mijn vader aankondigde, zoals het dalen van de druk op de barometer als er een koudefront in aantocht is of de prodromale kloppingen vlak voor een migraine. Ik draaide me aarzelend om en kon net zijn bleke, tengere gestalte in de donkere bocht van de trap onderscheiden. Hij had een korte joggingbroek en tennisschoenen aan.

Op de laatste trede bleef hij even staan om de situatie met zijn kenmerkende afstandelijkheid in ogenschouw te nemen, alsof hij door een sleutelgat tuurde. Na een poosje sprak hij: ‘Ik ga ook hardlopen,’ waarbij hij met zijn zware Hongaarse accent de eerste lettergreep uitrekte tot ‘haardlopen’. Het was een mededeling, geen aanbod. Ik wilde geen gezelschap. Er speelde een rijmpje door mijn hoofd dat ik ooit ergens had opgepikt.

Gisteren op weg naar boven
Kon ik m'n ogen niet geloven
Klaar en helder als door glas
Zag ik een man die er niet was
Vandaag was hij er ook weer niet
Ik wou dat hij dit huis verliet

Met mijn vader op mijn hielen duwde ik de hordeur open. De lucht was zwaar van het vocht. Op het asfalt zaten teerblaasjes. Ik stootte ertegenaan met de punt van mijn sportschoen terwijl mijn vader stond te twifelen tussen zijn oude Volkswagen-camper en de groengele Fiat cabriolet die hij onlangs tweedehands had gekocht 'voor je moeder'. Mijn moeder had geen rijbewijs. 'Wèèèl,' zei hij na een poosje. 'We gaan met de Fiat.'

We brachten het ritje van vijf minuten in stilte door. Toen we nog één straat van onze bestemming verwijderd waren, reed hij het terrein van het IBM Research Center op. De borden daar gaven duidelijk aan dat de parkeerplaats alleen voor medewerkers was bedoeld. Mijn vader sloeg er geen acht op. Hij voelde altijd een zekere trots wanneer hij de boel een beetje besodemieteerde, wat hij zelf 'ermee wèèègkomen' noemde, een plezier dat hem er ook wel eens toe had gedreven de prijskaartjes van artikelen in ons lokale winkelcentrum te verwisselen. Ooit had hij zo 25 dollar bespaard op een kampeerbrander.

'Heb je je deur op slot gedaan?' vroeg mijn vader terwijl we over het parkeerterrein liepen. Toen ik bevestigend antwoordde, keek hij me bedenkelijk aan en liep hij terug om het te controleren. De keerzijde van al die kleine overtredingen was een obsessie met sloten en beveiligingssystemen.

We gingen te voet verder en liepen langs de boomloze bedrijvenopgang naar Route 202, de drukke weg langs de noordkant van het park. We doken tussen de voorbijzovende auto's door, klommen over de vangrail aan de overkant en sprongen in de ach-

terliggende greppel. Mijn vader bleef staan. ‘Daar is het gebeurd,’ zei hij. Hij praatte vaak zo, met weglating van het antecedent, halverwege een conversatie als het ware – een conversatie met zichzelf. Ik begreep wat ‘het’ was: een paar maanden eerder hadden tieners die na middernacht terug waren gereden van een feestje een stop-teken op Strang Boulevard genegeerd. Hun auto was op een andere gebotst. De twee voertuigen waren over de vangrail gekatapulteerd en op hun dak geland. Niemand had het overleefd. Een van de passagiers was onthoofd. Mijn vader was getuige geweest, niet van het ongeluk zelf, maar van de onmiddellijke gevolgen ervan. Hij was ambulancier in Yorktown Heights en had die nacht dienst.

Ik had het altijd nogal atypisch gevonden dat mijn vader zich zo enthousiast als vrijwilliger bij de lokale hulpdiensten had aangemeld, of in elk geval atypisch voor de man die ik dacht te kennen. Hij probeerde zich juist altijd aan gemeenschapsactiviteiten te onttrekken – en aan sociale evenementen in het algemeen. Wanneer mijn ouders gasten over de vloer hadden, zat mijn vader zonder iets te zeggen in zijn leunstoel of zocht hij dekking achter zijn projector en ploegde hij het ene na het andere magazijn Kodachrome-dia’s van onze wandelexpedities door. Dan noemde hij elke bergpiek op elke dia bij naam en vertelde hij over elke bocht in het pad, totdat onze bezoekers gek van verveling het huis uit vluchtten.

Hij refereerde naar zijn tijd als ambulancier als ‘toen het mijn baan was om mèèensen te redden’. Wat ik ook al niet begreep. In ons stadje gebeurde nooit iets en werd het noodnummer vooral gebruikt voor typisch voorstedelijke calamiteiten: katten die niet meer uit een boom durfden, huisvrouwen die een paniekaanval hadden, en af en toe een keukenbrandje als ergens de vlam in de pan was geslagen. Het ongeluk in Mohansic State Park was een uitzondering, en ook toen viel er niemand te redden. Toen mijn vader arriveerde, was de politie de lichamen al aan het bedekken. De chauffeur van de ambulance had hem bij de arm gepakt. ‘Niet

kijken, Steve,' had hij volgens mijn vader gezegd. 'Dat wil je niet in je geheugen gegrift hebben.' Die chauffeur kon niet weten hoeveel wrakken er al in mijn vaders geheugen verankerd zaten, en hoeveel moeite hij had gedaan om ze uit te vagen.

We lieten de plek des onheils achter ons en begonnen over het geplaveide pad te rennen, het picknickveldje op, voorbij rijen lege parkeerplekken. De route begon op een saai, vlak stuk met honkbal- en basketbalvelden, maakte toen een lus rond het enorme openbare zwembad (waar ik in de zomer in een snackkraampje werkte), liep langs het Mohansicmeer en eindigde op een lange heuvel. Bij het meer kwamen we op een smal voetpadje. We renden in stilte achter elkaar aan.

Toen het pad heuvelopwaarts ging, werd het wijder en weer verhard, en gingen we weer naast elkaar joggen. Na een paar minuten dreef hij het tempo op. Ik versnelde. Hij ging harder. Ik ook. Eerst lag hij voor, toen ik weer. We hapten allebei naar adem. Ik keek hem zijdelings aan, maar hij keek niet terug. Zijn gezicht was donkerrood aangelopen en glansde van het zweet. Hij staarde recht voor zich uit, zijn ogen gericht op een onzichtbare eindstreep. Dit verbeterde, zijgende manoeuvreren ging door tot boven op de heuvel. Toen het pad weer vlak werd, snakte ik naar een lager tempo. Mijn maag protesteerde en mijn blik was wazig. Mijn vader zette er als een razende de pas in. Ik probeerde gelijke tred te houden; het was tenslotte het begin van de jaren zeventig – tijdens mijn ochtendlijke hardlooprondjes speelde 'I Am Woman (Hear Me Roar)' door mijn hoofd. Maar mijn jeugd, mijn training noch mijn feministische vuur was opgewassen tegen zijn vastberadenheid.

Tijdens die race tekende zich een aspect van mijn vaders karakter af, maar wat? Zag ik rauwe agressie, of iemand die rauwe agressie uitbeelddde? Wedijverde hij met zijn dochter, of probeerde hij iemand of iets anders voor te blijven? Niet dat ik die ochtend in staat was die vragen te formuleren. Op dat moment probeerde

ik vooral niet te kokhalzen. Maar ik weet nog dat er in de laatste minuten van die race een gedachte door mijn hoofd ging die mij en mijn prille feministische bewustzijn nogal verontrustte: het is makkelijker om een vrouw te zijn. En met die gedachte liet ik mijn benen wat langzamer gaan. De rug van mijn vader verdween in de verte.

In die jaren was mijn vader thuis de typische weekendman uit het blad *Popular Mechanics*, altijd in de weer met zijn laatste knutsel-project: een kastje voor de tv en de stereo, een opbergsysteem dat de hele muur besloeg, een hondenhek met hekje (voor Jání, onze Hongaarse *vizsla*), een kortegolfradio, een klimrek, een ‘Japanse’ goudvissenvijver met circulatiefontein. Na het avondeten verliet hij het woonvertrek – ons huis had, net als alle identieke huizen in de wijk, zo’n open ruimte met woonkamer en eetkamer in één, die ontworpen leek voor zo weinig mogelijk privacy – en daalde af naar zijn Black & Decker-werkplaats in de kelder. Ik deed mijn huiswerk in de kamer erboven en voelde de vibraties van zijn DeWalt-cirkelzaag door de vloerplanken. Af en toe nodigde hij me uit om hem te helpen. Samen bouwden we een educatief anatomiemodel dat in die tijd populair was: ‘De zichtbare vrouw.’ Haar doorzichtige plastic lichaam had verwijderbare onderdelen, een compleet skelet, ‘alle vitale organen’ en een plastic statief. Gedurende een groot deel van mijn kindertijd stond ze in mijn slaapkamer – op de toilettafel die mijn vader ook al had gemaakt: een metalen onderstel met een houten plank erop waarop hij met zijn nietjespistool een strook stof met rozenpatroon en volants had bevestigd.

In zijn domein in de kelder ontwierp mijn vader de toneel-rekwisieten die hij zijn gezin wenste te zien gebruiken. Zo maakte hij een naaimachinetafel met terugslaand blad voor mijn moeder (die niet van naaien hield). Verder was er de op schaal gebouwde treinset die bijna een hele kamer in beslag nam (het Scandinavi-

sche landschap was tot in detail uitgewerkt, met vakwerkhuisen, winkels, kerken, herbergen en dorpsbewoners die boodschappen-tassen droegen en de was ophingen aan een flinterdunne lijn) en het Mobil-tankstation met alles erop en eraan (handgeschilderd Pegasus-bordje, reparatielift, echt werkende garagedeuren, miniatuur-Coca-Cola-automaat). Zijn twee kinderen speelden er voor-zichtig mee: als er iets stukging, kon dat een tirade tot gevolg hebben. En dan was er nog een van zijn meest extravagante creaties, een marionettentheater – een drieluikconstructie met rode gordijnen die met touwen en katrollen konden worden open- en dichtgedaan, twee ingebouwde lichtbakken om de nieuwste voorstelling aan te kondigen en een verhoogde brug achter het toneel vanwaar de poppenspeler ongezien aan de touwtjes kon trekken. Het theater was voor mij. Mijn vader en ik schilderden de sprookjesdecors op grote stukken doek. Hij koos de achtergronden: een duister woud, een hutje op een open plek, omringd door een afbrokkelende stenen muur, het sombere interieur van een slaapkamer. En hij koos de poppen (houten Pelham-marionetten van de speelgoedwinkel): Jager, Wolf, Grootmoeder, Roodkapje. Mijn publiek bestond uit mijn broer en – voor een cent per ticket – de kinderen uit de buurt. Ik kan me niet herinneren dat mijn vader ooit bij een voorstelling aanwezig is geweest.

‘Op familiebezoek?’ vroeg de man in de stoel naast me. We zaten in een vliegtuig en vlogen de Alpen over. Hij, een blozende gepensioneerd uit het Midwesten, was samen met zijn vrouw onderweg naar Hongarije voor een cruise op de Donau. Mijn bevestigende knikje vroeg om een vervolg. Terwijl ik overwoog wat ik verder nog kon zeggen, bestudeerde ik het scherm boven mijn hoofd, waarop Malév Air voor het korte tweede deel van de vliegreis – van Frankfurt naar Boedapest – tekenfilmpjes liet zien. Bugs Bunny paradeerde in bikini en op hoge hakken over het scherm en werd met open mond nagestaard door een verdwaasde Elmer Fudd.

‘Ja, een verwant van me,’ zei ik. Met een nog nader te bepalen voornaamwoord, dacht ik erbij.

In september 2004 stapte ik op het vliegtuig naar Hongarije. Het was mijn eerste bezoek sinds mijn vader er vijftien jaar geleden was gaan wonen. Na de val van het communisme in 1989 had Steven Faludi besloten te repatriëren; hij had het leven dat hij sinds de jaren vijftig in de Verenigde Staten had opgebouwd achter zich gelaten en was teruggekeerd naar zijn geboorteland.

‘Wat fijn,’ zei de pensionado in 16B na een tijdje. ‘Wat fijn om daar iemand te kennen.’

Kennen? De persoon die ik ging bezoeken was een fantoom uit een ver verleden. Ik wist nagenoeg niets van het leven dat mijn vader had geleid sinds mijn ouders in 1977 waren gescheiden en hij was verhuisd naar een loft in Manhattan die ook dienstdeed als commerciële fotostudio. In de vijftientig jaar daarop had ik hem maar heel sporadisch ontmoet: een keer op een afstudeerfeest, een keer tijdens een huwelijk en ooit toen hij op doorreis was langs de westkust, waar ik op dat moment woonde. Tijdens die korte ontmoetingen zat er altijd een camera voor zijn oog; steeds had hij zich achter de zoeker verschanst. Mijn vader was een gefrustreerde filmmaker die het grootste deel van zijn professionele leven in de donkere kamer had doorgebracht, en zich nu vast had voorgenomen ‘familiefilmpjes’ (zoals hij ze noemde) te maken van de familie die hij niet meer had. Toen mijn man hem had gevraagd om de camera weg te leggen tijdens het eten, was mijn vader in woede uitgebarsten en daarna in een smeulende stilte verzonken. Ik bedacht tijdens dat bezoek dat hij altijd zo was geweest, een tegelijk onpeilbare en explosieve aanwezigheid, een zwarte doos en een ontstekingsmechanisme, nu eens afstandelijk, dan weer opdringerig.

Kon het dat zijn psychologische stormen protesten waren tegen een slecht gecast bestaan, een leven dat totaal niet in lijn lag met zijn innerlijk, met het fundament van zijn identiteit? ‘Dit zou

wel eens een doorbraak kunnen zijn,’ gaf een vriend me mee een paar weken voor ik op het vliegtuig was gestapt. ‘Eindelijk krijg je de échte Steven te zien.’ Wat dat ook mocht betekenen: ik had nooit precies begrepen wat een ‘identiteit’ hebben inhield, of die nu echt was of niet.

In het economygedeelte van het vliegtuig was op de schermen nu een Looney Tunes-variant op ‘Roodkapje’ te zien. De wolf had zich vermomd als goede fee, met een roze tutu, spitsen en chifflon vleugeltjes. Hij hing met een touw aan een boomtop, klapte met zijn engelvleugels en deed of hij vloog om de nieuwsgierige Roodkapje een tak op te lokken. De tak begon te kraken, waarna de hele bovenste helft van de boom naar beneden stortte en de travestiewolf in een hoop chifflon op de grond belandde. Ik zag het met een vaag onrustig gevoel aan. Was ik ongerust over de enorme verandering die mijn vader had ondergaan? Of voor de mogelijkheid dat ze helemaal niet veranderd was, dat *hij* nog steeds verscholen zou gaan in die jurk?

Grootmoeder, wat heeft u grote armen! Dan kan ik je beter vasthouden, m’n kind!

Grootmoeder, wat heeft u grote oren! Dan kan ik je beter horen, m’n kind!

Grootmoeder, wat heeft u grote tanden! Daarmee kan ik jou beter opeten, m’n kind!

En de grote boze wolf at Roodkapje helemaal op...

Malév Air vlucht 521 landde precies op tijd op Ferihegy, de luchthaven van Boedapest. Terwijl ik rondhing bij de bagageband en naar de ondoordringbare taal luisterde (mijn vader had thuis nooit Hongaars gesproken en ik had het nooit geleerd), vroeg ik me af of mijn vaders leven van de laatste tijd als een terugkeer of als een vertrek moest worden beschouwd. Hij was na veertig jaar weergekeerd naar het land waar hij was geboren – maar had daarna een

onomkeerbare ingreep ondergaan die een van de meest fundamentele feiten van die geboorte verloochende. Aan de ene kant leek hij toe te geven aan de roep van een oude identiteit die hij, hoe hard hij ook had gerend, nooit achter zich had kunnen laten. Aan de andere kant had zij een nieuwe identiteit gecreëerd, een die ze zelf had gekozen of ontdekt.

Ik rolde mijn koffer naar de niets-aan-te-gevenuitgang en de aankomsthal, waar 'een verwant' wachtte wier relatie tot mij, en misschien tot zichzelf, niet helemaal duidelijk was.

2. Achterruit

In mijn bagage zat een taperecorder, een voordeelpak AA-batterijen, twee dozijn microcassettes, een stapel aantekenboekjes en een vragenlijst van tien pagina's, regelafstand één. Ik was aan de lijst begonnen op de dag dat ik het 'Veranderingen'-mailtje met de fotoreeks over Stefánie had ontvangen. Mijn vader de fotografe mocht dan de voorkeur geven aan beeld, haar dochter de journaliste had meer op met het woord. Ik had mijn vragen getypt en na veel uitstel de telefoon gepakt. Ik had het nummer van mijn vader moeten opzoeken in een oud adresboekje.

Een bandje vertelde me eerst in het Hongaars en toen in het Engels: 'Dit is het antwoordapparaat van Steven Faludi...' Ze was al meer dan een maand terug uit Thailand. Ik voegde nog een vraag aan mijn lijst toe: *Waarom heb je dat bericht nog niet veranderd?* Ik liet een boodschap achter en vroeg of ze terug kon bellen. Ik bleef die hele dag en avond wachten, maar de telefoon gaf geen kik.

Die nacht droomde ik van een donker huis met smalle, kronkelende gangen. Ik liep de keuken in. Daar leunde mijn vader, onmiskenbaar een man, gehurkt tegen de zijkant van de oven. Hij keek angstig. 'Niet tegen je moeder zeggen,' zei hij. Ik zag dat hij een arm miste. De telefoon rinkelde. Ik schrok wakker, maar bleef in bed liggen en negeerde de oproep. Het was halfzes 's ochtends. Een uur later sloeg ik een kop koffie achterover en belde ik terug. Ik had niet alleen vanwege het vroege tijdstip niet opgenomen. Ik wilde ook niet bellen in de slaapkamer. Mijn vragenlijst lag een paar deuren verder, in mijn werkkamer.

‘Haaallo?’ zei mijn vader, met die langgerekte uitspraak die ik de afgelopen jaren zo zelden had gehoord, die Magyaarse tongval die haast camp klonk. *Hallo*. Zoals mijn vader altijd graag verkondigde, was die telefoongroet bedacht door de assistent van Thomas Edison, Tivadar Puskás, de uitvinder van het telefoongesprek en toevallig ook een Hongaar. ‘*Hallom!*’ had Puskás geroepen toen hij in 1877 voor het eerst de hoorn opnam, Magyaars voor ‘Ik hoor je!’. Zou dat ook voor haar gelden?

Ik vroeg haar met mijn pen in de aanslag hoe het met haar gezondheid was, zoekend naar zekerheid in een vertrouwde rol. Er volgde een stortvloed van woorden. De vele pagina’s in het begin van mijn blocnote zijn een gekrabbelde, stotterende opeenstapeling van onafgemaakte zinnen. ‘Moest de papieren ophalen voor de naamsverandering, maar dan moet je naar de afdeling geboortektes in het zevende district omdat... nee, wacht, het is het achtste, want het ziekenhuis waar ik ben geboren... wèèl, nee, even kijken, misschien...’ ‘Ik heb het zo druk elke dag, ik heb geen tijd voor dilatatie, en ze zeggen dat je drie keer per dag moet dilateren, eerst vier keer, wèèl, je kunt met twee keer wel toe waarschijnlijk, maar... er zijn zes van die staven, en ik ben nog maar bij nummer drie...’

Ik merkte dat er karaktertrekken waren die de operatie ongemoeid had gelaten – mijn vaders neiging om eenzijdig te blijven dooremmeren over intechnische onderwerpen, bijvoorbeeld. Toen ik klein was, had hij ook altijd maar twee standen gehad: óf hij zei niets, óf hij was een muur van woorden, een plotse stortvloed van verbositeit, vloedgolven van gegevens over kurkdroge, onpersoonlijke procedures. Voor zijn gezin voelden die verhandelingen als een stalen gordijn dat omlaagkwam, een krijsende ruis die alle geluidsgolven blokkeerde. ‘Dekkingsvuur’ noemden we het. Mijn vader kon urenlang blijven oreren over de juiste manier om de airconditioner te bedraden, de negenennegentig stappen die benodigd waren om authentieke Hongaarse ganzenpaté te bereiden,

de kleine lettertjes in de regelgevingspraktijk van de Amerikaanse centrale bank, de alternatieve routes naar de eerste trekkershut op de Matterhorn of de compositierevisies op Wagners muziek voor *Tannhäuser*. Hij had zich de kunst van de filibuster eigen gemaakt. Tegen de tijd dat hij klaar was, was je vergeten welke vraag het orale tegenoffensief had uitgelokt – en wilde je al net zo graag zijn verbale bombardement ontvluchten als dat hij zich wilde terugtrekken in zijn cocon van stilte.

‘Ik had het in Duitsland kunnen laten doen, daar vergoeden ze alles,’ ratelde mijn vader verder, ‘maar dan moet je je weer in allerlei bochten wringen, en wèèl, in de Verenigde Staten is de ingreep èèèrg duur, en ze lopen niet voorop, maar, nu, in Thailand, daar gebruiken ze de nieuwste chirurgische technieken, het ziekenhuis heeft een uitstèkende website waarop alle procedures beschreven staan, beginnend met...’ ‘Ik moet de oestrogeenpleister twee keer per week vervangen: voor de operatie was het 50 microgram, maar na de operatie kreeg ik er opvliegers van, dus nu is het 25 microgram en...’ ‘Het eerste haarimplantaat heb ik in Hongarije laten doen, 500.000 forint, dat is redelijk geslaagd, maar voorin is het nog wat kòòòrt, wèèl, ik zou er nog een kunnen nemen, maar misschien kan het beter in Wenen, jaaa maar om nu alleen te gaan voor... ik neem haargroeimedicijnen, dus...’

Ik gaf mijn poging om alles letterlijk op te schrijven maar op.

‘Lang verhaal ov. gestolen vw cmpr,’ schreef ik. ‘Ovrl dieven. Deze wk boodschpn bezrgd, veel probl.’ ‘Goeie trans-sites onl., alles op internet, veel afb. gedl.’

Mijn pogingen om haar verbale uitbarsting te onderbreken – ‘Waarom heb je het gedaan?’ – ontlokten haar alleen maar nieuwe.

‘Wèèl, maar je zou het niet heel lang kunnen doen, wèèl, jawel, maar het is riskant. In Thailand heeft het ziekenhuis fantastische faciliteiten, èèècht goed. In elke kamer een bidet met speciale sproeikop, een unieke tuit die...’

Ik vroeg of ze zich vroeger ook als vrouw had gekleed.

‘Nee. Wèèèl... Misschien een beetje... Ik moet de papieren ophalen voor mijn nieuwe paspoort, en ik moet mijn naam laten veranderen bij het kadaster, maar eerst moet je naar het gemeenteloket voor een certificaat dat je dan moet meenemen naar het ministerie van...’

‘Waarom heb je niets laten weten voor je de operatie onderging?’

‘Wèèèl... ik wilde niets zeggen voor alles in orde was, geslágd. Dr. Sanguan Kunaporn, die was gewèèèldig, heeft gewerkt met een van de beste chirurgen die vaginoplas... zijn naam was... het is... nee waaacht... wèèèl, iedereen weet dat hij bij uitstek...’

Ik verloor mijn geduld.

‘Je praat nooit met me. Nu ook weer niet.’

Stilte.

‘Hallo?’ probeerde ik. *Hallom?*

‘Wèèèl, dat ligt niet aan mij. Jij bent hier nog nooit gekomen. Elk jaar ben je niet gekomen.’

‘Maar je...’

‘Ik heb een heel dossier. Ze hebben ons bezit gestolen.’ Mijn vader refereerde aan de twee luxieuze appartementsgebouwen in Boedapest die ooit van mijn grootvader waren geweest. Ze waren tijdens de Tweede Wereldoorlog gevorderd door de staat – in die tijd gelieerd aan de nazi’s –, onder het communistische regime genationaliseerd, en na 1989 aan een privépartij verkocht. ‘Je hebt nooit interesse getoond.’

‘Wat wil je dan dat ik doe?’

‘Je bent journaliste. Je zou het in elk geval ergens moeten melden. Je trekt op met dieven. Jouw vaderland, hoor.’

‘Melden bij wie?’ vroeg ik, terwijl ik dacht: Míjn vaderland?

‘Gezinsleden moeten samenwerken om gestolen bezit terug te krijgen. Normale gezinnen blijven bij elkaar. Ik ben nog altijd je vader.’

‘Jij bent degene die...’

‘Ik heb je een bericht gestuurd over mijn schoolreünie en je bent niet gekomen,’ zei mijn vader. De nog levende klasgenoten van de oude school van mijn vader in Boedapest waren drie jaar geleden in Toronto bij elkaar gekomen. Ik beken: ik was er niet bij geweest. ‘Ik heb je een kopie gestuurd van de film die ik over de reünie heb gemaakt, en je hebt nooit iets gezegd.’ Ze was nog niet klaar. ‘Een van mijn klasgenoten woont bij jou in de buurt, daar in Portland, en ik heb je de Google-kaart met zijn adres gestuurd, en je hebt nooit contact met hem opgenomen. Je hebt nooit...’

Ik wist niet precies hoe ik op dit requisitoir moest reageren.

Na een tijdje zei ik: ‘Het spijt me.’

Toen: ‘Je hebt gezegd dat je mijn levensverhaal zou schrijven, maar dat heb je nooit gedaan.’

Had ik dat gezegd?

‘Wil je dat dan?’

Het gesprek verstomde. Ik liet mijn ogen over mijn vragenlijst gaan. De vraag die ik wilde stellen stond er niet op.

‘Mag ik je komen opzoeken?’

In de stilte die viel kon ik haar horen ademhalen.

In de aankomsthal van Ferihegy stond een rij mensen de passagiers op te wachten. Met tegenzin liet ik mijn ogen over de gezichten gaan. Misschien zou ik hem niet herkennen als haar. Misschien was ze er niet. Misschien kon ik me omdraaien en weer naar huis vliegen. Er lagen begroetingen in twee geslachten op mijn tong besloten. Ik wist niet of ik klaar was om hem over te dragen aan een nieuwe identiteit; ze had de oude nog nooit verklaard. Dacht ze dat een geslachtsoperatie een soort ‘verlaat de gevangenis zonder betalen’ was, een snelle oplossing voor een leven vol spijt en tegenbeschuldigingen? Een ander voornaamwoord was niet zo’n probleem, dacht ik, maar haar vaderschap? Wie ze nu ook mocht zijn, ze was, zoals ze me aan de telefoon zelf had gezegd, ‘nog altijd je vader’.

Aan het eind van de rij zag ik een bekende gestalte met een hoog voorhoofd en smalle schouders tegen een leeg bagagekarretje leunen. Haar haar zag er voller uit dan ik me van hem herinnerde, en lichter van kleur – hennarood. Ze droeg een rode kabeltrui, een grijze flanellen rok, witte hoge hakken en pareloorbellen. Ze had haar witte handtas van haar schouder gehaald en aan de haak van het karretje gehangen. Tot mijn schaamte was het eerste wat door mijn hoofd ging: Dat zou een vrouw nooit doen.

‘Wèèl,’ zei mijn vader toen ik voor haar bleef staan. Ze aarzelde en gaf me toen een klopje op mijn schouder. Er volgde een ongemakkelijke knuffel. Haar borsten – *иоc*, zou ze me later vertellen – priemden in de mijne. Ze voelden stijf, eerder als kantelen dan als een boezem, en ik verwonderde me over mijn eigen gebrek aan flexibiliteit. Ik was het vliegtuig nog niet uit of ik stond al met mijn oordeel klaar. Alsof de manier waarop je je handtas droeg biologisch bepaald was. Alsof er niet zat ‘echte’ vrouwen rondliepen met siliconen in hun borsten. Sinds wanneer was ik een essentialist?

‘Wèèl,’ zei ze weer. ‘Daar ben je dan.’ En na een poosje: ‘Ik heb de camper in de parkeergarage in de kelder gezet, het is een nieuwe, een Volkswagen California Exclusive, veel groter dan mijn vorige, de grootste die ze maken, met de op één na snelste motor, ik heb hem gekocht met het verzekeringsgeld voor de oude, hij was één jaar op de markt omdat het slecht gaat met de Duitse economie, de eerste die ik kocht was zes jaar oud, tachtigduizend mark – zesenviertigduizend euro – vijftigduizend dollar, de nieuwe hebben ze aan me verkocht voor veertigduizend euro, de verzekering heeft twintigduizend euro betaald, hij staat bij het bewakershuisje, daar is het veiliger, wèèl, niets is nog veilig, die dieven hebben mijn oude camper gewoon van de oprit gestolen, ik had het alarm aan maar ze moeten het onklaar gemaakt hebben, over het hek zijn geklommen, ze hielden het huis vast in de gaten, ze hadden gezien dat er weken niemand thuis was geweest en...’

‘Pa, Stefánie, hoe gaat het met je? Ik wil...’ Mijn verlangen ging verloren in mijn eigen onsamenvatbaarheid.

‘... en ze kwamen gewoon de tuin in, en de burens deden helemaal niks, niemand die iets heeft gezien, wèèl, dat zeggen ze tenminste. Maar bij Rosenheim waren ze gewèèldig, de man daar was heel erg aardig, hij zei tegen me: “O, *meine gnädige Frau*, een vrouw alleen op reis, dat is niet veilig!”

‘Rosenheim?’ vroeg ik. Ik zette mijn bagage op het karretje en ze liep voor me uit naar de parkeergarage. Ik kwam achter haar aan en keek ongemakkelijk naar de mensen die naar ons stonden te kijken. De dissonantie tussen haar witte hoge hakken en haar klassieke mannelijke kaalheid trok blijkbaar nogal de aandacht. Een paar stevige tantes met dubbele onderkin lieten hun ogen misprijzend over haar lichaam gaan. Eentje hield de pas in en mompelde iets. Ik verstond haar niet, maar begreep de boodschap. Toen ze haar blik op mij richtte, keek ik dreigend terug. Tief op, ouwe teef, dacht ik.

‘De Volkswagen-dealer in Rosenheim,’ zei mijn vader. ‘In Duitsland, waar ik de nieuwe camper heb gekocht, èèn mijn oude, daar doen ze al mijn onderhoud, en ik laat de camper daar registreren, andere garages zijn niet te vertrouwen, wèèl, ze zijn Duits, ze doen het uitstekend, en de man daar was èèrg hoffelijk. Nu ik een dame ben, is iedereen erg aardig tegen me.’

Het kostte geen moeite om de auto te vinden. Het was, zoals ook stond aangegeven in de brochure die mijn vader nog steeds thuis had liggen, het grootste model vw (2,60 meter hoog), ‘Der California Exclusive’. Het leek of er een cruiseschip in de parkeergarage was gestrand, een ziggoerat op wielen. Een zwaar beveiligde ziggoerat: mijn vader had er een beveiligingssysteem omheen gewikkeld dat twee keer afging toen ze de bestuurdersdeur probeerde te openen. Ze gaf me nog in de parkeerkelder een rondleiding langs het poppige keukentje (gasfornuis met twee pitten, koelkast, aanrecht, uitklaptafel en voorraadkast met potten, pannen

en een goedgevuld kruidenrek), een achterbank die uitklapte tot een tweepersoonsbed (dekbed, lakens en kussens konden in de bergruimte erboven worden weggestouwd), een kleerkast met een uitschuifbare kledingroede en, helemaal achterin, een piepkleine badkamer en wc (met handdoeken, toiletgerei en een spiegel aan de wand). Ze trok de kasten open om me het vaatwerk te tonen dat ze net had gekocht: een theeservies met rozenmotief.

Ik kon de ongerijmdheden niet helemaal scherp krijgen: het was een soort kruising van *Motor Trend* en *Marie Claire*. Had ik daar 9000 kilometer voor gevlogen? Na zevenentwintig jaar stonden we eindelijk weer tegenover elkaar, een topontmoeting na een historische glasnost, en zij deed alsof ze net via de autogarage naar de kookwinkel was gereden.

‘Ilonka heeft ze helpen uitzoeken,’ zei mijn vader, terwijl ze me een schoteltje aanreikte om van dichtbij te bewonderen.

Ilonka had ik weleens ontmoet, een paar jaar nadat mijn vader naar Hongarije was teruggekeerd. Ze was zijn ‘goede vriendin’, zoals hij het uitdrukte. Ze had mijn vader vergezeld naar een bruiloft in Californië, maar ik had niet veel uit onze ontmoeting kunnen opmaken: ze sprak geen Engels. Het was me niet helemaal duidelijk wat voor relatie ze hadden – Ilonka zou me later vertellen dat het platonisch was. Ze was getrouwd en streng katholiek. Ze had geloof ik jarenlang onbezoldigd als mijn vaders huishoudster gewerkt en voor hem gepoetst, gekookt en genaaid. Ze had hem zijn huis helpen inrichten en alles voor hem uitgezocht, van de kanten gordijnen tot het ouderwetse Hongaarse Zsolnay-porselein (dat was gekocht om indruk te maken op een snobistisch koppel, verre familie van Ilonka, dat op een avond bij mijn vader was komen eten; de man had beweerd dat hij een ‘graaf’ was). Mijn vader had Ilonka meegenomen op reisjes door Europa en geld aan haar familie geleend. Toen een van haar kleinkinderen werd geboren, had mijn vader de rol van peetoom op zich genomen – inmiddels peettante.

‘Hoe gaat het met Ilonka?’ vroeg ik.

Mijn vader grimaste. ‘Ik zie haar niet meer zo vaak.’ Ze nam het schoteltje weer van me over en zette het voorzichtig terug bij zijn vriendjes in de keukenkast. Het probleem lag blijkbaar bij Ilonka’s man. ‘Hij vond het prima toen ik de man was die spullen voor zijn vrouw kocht en geld aan zijn familie gaf. Maar nu ik een vrouw ben, ben ik verbannen.’

Ze deed de keukenkastjes dicht en op slot. We liepen naar de voorkant van de auto. Het kostte enige moeite om in de verhoogde cockpit te klimmen. Mijn vader trapte de koppeling in, schakelde naar de R en we schoten met een ruk achteruit, nog net niet tegen een geparkeerde auto aan. Ik bedacht zuur dat de makers van de Exclusive-met-alles-erop-en-eraan één ding waren vergeten: een bruikbare achterraut. Door het minuscule raampje boven de wc was alleen een stukje hemel te zien.

Bij de uitgang van de parkeergarage viste ze in haar handtas naar haar portemonnee. De parkeerwacht, nog zo’n Magyaarse baboesjka, stak haar hoofd uit het raam van het loket en wierp een snelle blik op mijn vader. Terwijl de bankbiljetten werden geteld, nam ik mijn vader zelf ook even goed in me op. Ik zag hoe ze aan haar vollere haar was gekomen (een rij implantaten) en waar de lichtere kleur vandaan kwam (haarverf). Haar huid had een zachte glans. Poeder? Oestrogeen? Wat me echter het meest trof, was wat níét nieuw was. Ik had het eerder op de luchthaven al gezien – dat oude nerveuze halve lachje, diezelfde verre blik.

Eenmaal op de weg stuurde ze de lompe Gigantor naar de linkerrijstrook. Het was spitsuur. Een bestuurder in een kleine, verroeste tweepersoonswagen achter ons toeterde schel. Mijn vader leunde uit het raam en vloekte naar hem. Het toeteren hield op. ‘Als ze zien dat ik een daaaame ben, zingen ze meteen een toontje lager,’ zei ze.

We voegden in op de snelweg en ik keek uit het raam naar de voorbijzovende vervallen industriële achterbuurten, een paar schoorstenen die bruine damp uitbraakten, de dichtgetimmerde

warenhuizen met vettige ruiten en de met graffiti overdekte betonblokken langs de snelweg. We kwamen langs een lang stuk nooit afgemaakte aanbouw, waar het gras hoog boven verroeste wapeningsstaven uit groeide. In de berm wemelde het van de reclameborden, stralende frisse gezichten met perfecte tanden in een festijn van postcommunistische consumptie: Citibank, Media Markt, T-Mobile, McDonald's. Aan de boomtakken hingen grote ballen oude maretak. Aan de horizon zag ik nog net de rode gevelspitsen van een verderop gelegen dorp.

Een halfuur later reden we de hoofdstad binnen. Mijn vader manoeuvreerde haar monsterlijke voertuig door de smalle straten van het centrum van Pest, overschaduwd door statige art-nouveaumuizen die niet langer nouveau waren, met groezelige façades die waren gepokt door een oorlog die al zestig jaar voorbij was. Er rammelde een kanariegele tram voorbij die recht uit een kinderboek leek te komen. We reden langs de achterkant van het Hongaarse parlamentsgebouw, een opgeblazen peperkoeken eerbetoon aan het paleis van Westminster. Op het aangrenzende plein stond een massa jonge mannen in zwarte kleding en zwarte laarzen te zingen en met borden en Hongaarse vlaggen te zwaaien.

‘Wat is daar gaande?’ vroeg ik.

Geen antwoord.

‘Een demonstratie?’

Stilte.

‘Wat...’

‘Niks. Iets idioots.’

Toen reden we het doolhof uit en langs de oever van de Donau. Aan de andere kant van de rivier, aan de Boedazijde, kwam het koninklijk paleis in zicht, een neobarok complex van 300 meter lang dat boven aan de Burchtheuvel lag. Mijn vader stuurde de camper een helling op en we reden omhoog naar de legendarische Kettingbrug, die met zijn gietijzeren constructie bij de ingebruikname in 1849 een technisch wonder was geweest. We reden langs

de eerste van twee paar stenen leeuwen die de bruggenhoofden bewaakten. Hun blik was stoïcijns en hun bek stond open in een eeuwige, goedgezinde brul. Ergens in mijn hoofd werd een herinnering wakker geschud.

De camper bereikte het hoogste punt en daalde af naar de Boedazijde. We volgden een tijdje de tramsporen langs de rivier en zetten toen koers naar de heuvels. De verkeerswegen werden groener en de huizen groter, met hekken ervoor of vaak zelfs omgeven door hoge muren.

‘Als tiener kwam ik hier fietsen,’ begon mijn vader. “‘Hé, smerige Jood,” zeiden de Zwaabse kinderen dan.’ Ze haalde een hand van het stuur en sloeg de herinnering weg als een irritante mug. ‘Jaaa maar,’ antwoordde ze, alsof ze een gesprek met zichzelf voerde, ‘dat was gewoon iets idioots.’

‘Het klinkt niet...’ begon ik.

‘Ik kijk naar de toekomst, nooit naar het verleden,’ zei mijn vader. Een passende stelregel voor de kapitein van een voertuig zonder achterrait, dacht ik.

In mijn kindertijd had ik bijna nooit iets over de vaderskant van mijn familie gehoord. Mijn vader sprak zelden over zijn ouders, en nooit mét hen. Ik ontdekte pas in 1967 hoe mijn grootvader van vaderskant heette, toen een brief uit Tel Aviv ons berichtte over zijn overlijden. Mijn moeder wist nog dat er in de beginjaren van hun huwelijk soms luchtpost met een Israëlische postzegel was gekomen, geadresseerd aan István. Die kwam van de moeder van mijn vader. Mijn moeder kon ze niet lezen – ze waren in het Hongaars – en mijn vader wilde ze niet lezen. Mijn moeder schreef een paar keer terug in het Engels, suffice briefjes over haar leven als Amerikaanse huisvrouw: ‘Omdat ik voor Susan zorg, kook en het huishouden doe, heb ik het erg druk thuis... Steven werkt veel, en moet op veel avonden ook nog “overwerken”.’ Was dat bedoeld als excuus voor zijn radiostilte? In het begin van de jaren zestig hielden de luchtpostbrieven op.

Ik kende een paar basisfeiten. Ik wist welke naam mijn grootouders mijn vader hadden gegeven: István Friedman, of eigenlijk Friedman István; Hongaren noemen altijd eerst de achternaam. Na de Tweede Wereldoorlog had hij de naam Faludi aangenomen ('een goede, authentiek Hongaarse naam,' had mijn vader me uitgelegd), en toen, nadat hij in 1953 naar de Verenigde Staten was verhuisd, Steven – zelf gaf hij de voorkeur aan Steve. Ik wist dat hij als Jood was geboren en opgevoed. Ik wist dat hij een tiener was geweest tijdens de nazibezetting. Maar in al de jaren dat we onder hetzelfde dak hadden gewoond, waren de keren dat hij iets had verteld over Hongarije in oorlogstijd op één hand te tellen, hoe vaak ik ook had gevraagd en gevist en soms gesmeekt om details. Het waren eerder momentopnames dan verhalen, visuele granaatscherven die, bij gebrek aan verdere context, los door mijn kinderlijke fantasie waren blijven rammelen.

In een ervan is het winter en is de straat bezaaid met dode lichamen. Mijn vader ziet het bevroren karkas van een paard in de goot en hakt er stukken van af om op te eten. In een andere loopt mijn vader over een boulevard in Pest en krijgt hij van een man in uniform het bevel het Grand Hotel Royal binnen te gaan. Daar worden in de kelder Joden doodgeschoten. Mijn vader overleeft het door zich te verstoppen in het trappenhuis. In het derde 'redt' mijn vader zijn ouders. Hoe, vroeg ik dan, nieuwsgierig naar de details, voor deze ene keer niet bang om hem een woordenvloed te ontlokken. Schouderophalen. 'Wèèèl. Ik had een armband.' Én? 'En... ik heb ze gerèèd.'

Terwijl de camper de haarspeldbochten nam, keek ik uit over de terracotta daken van de verborgen landhuizen, gissend naar de omtrekken van mijn vaders jeugd. Als kind had hij tot de oorlog uitbrak elke zomer in deze heuvels doorgebracht. Tijdens de rest van het jaar hadden de Friedmans aan de andere kant van de Donau gewoond, in een ruime flat in een van de twee grote appartementsgebouwen van mijn grootvader een rijke wijk van Pest.

Mijn vader noemde de gezinswoning op Ráday utca 9 altijd ‘het koninklijk appartement’. Maar toen hij klein was verkasten de Friedmans elk jaar in mei samen met hun meid en kok naar het andere huis van mijn grootvader, in de heuvels – naar de zomervilla van het gezin. Daar speelde een enig kind, Pista genaamd – de verkleinvorm van István – in de aflopende tuin tussen de boomgaarden en de bijgebouwen (met onder meer een huisje voor de inwonende tuinman), peddelde hij in het ingebouwde zwembad en lag hij, in het jaar dat hij acute reuma had opgelopen, op een chaise longue in de zon, waar hij werd bediend door een hele stoet aan ingehuurd huishoudhulp. Terwijl we de heuvels van Boeda op reden, dacht ik: Hier ben ik dan, in de stad waar mijn vaders jeugd is gesmeed, in het smeedijzer waarop zijn karakter is gevormd. Nu was diezelfde stad het toneel van haar terugkomst. Mijn aanwezigheid gaf me een merkwaardig gevoel. Mijn hele leven had ik de man gekend zonder context. Nu had ik de context, maar was er één probleem. De man was verdwenen.

3. Tussen origineel en kopie

Ik had de leeuwen op de Kettingbrug eerder gezien, toen ik elf was. In de zomer van 1970 waren we met het hele gezin op vakantie gegaan: mijn moeder, mijn vader, mijn broertje van drie, en ik. De reis verliep erg stroef. Op een avond reden we de brug over om aan de andere kant van de rivier een openluchtvoorstelling van *Aïda* bij te wonen. Die oversteek staat me nog goed bij omdat iedereen zo zeldzaam goedgehumeurd was; gezinsuitjes waren traditioneel nogal beladen aangelegenheden. De auto leek haast over de Donau te zweven. De kabellichtjes boven ons hoofd knipoogden ons vrolijk toe en de leeuwenwachters riepen de stad toe dat we er waren. Mijn vader haalde herinneringen op van toen zijn kinderjuf hier met hem in de kinderwagen langs de leeuwen wandelde, de brug over, naar het onderste station van de Sikló, een charmant appelrood gondeltje dat via een kabelbaan de palissade van de Burchtheuvel op tufte. Hij vertelde ons het verhaal van de beeldhouwer die vergeten was de tongen van de leeuwen uit te houwen: tijdens de openingsceremonie had een kind daar iets over gezegd, waarop de vernederde artiest meteen van de brug af de Donau in was gesprongen. Heel Hongarije kende het verhaal, zei hij, maar het was ‘waarschijnlijk niet echt gebeurd’.

De Burchtheuvel zat vol ondergrondse grotten die duizenden jaren geleden waren uitgehold door thermische bronnen die ‘heel diep in de aarde’ waren ontstaan, onderwees mijn vader. De Turkse bezetters hadden er een enorm labirynth van gemaakt. ‘Ze zeggen dat Vlad de Spietser – de echte Dracula! – hier opgesloten heeft

gezetten.’ Tijdens de Tweede Wereldoorlog waren de grotten opnieuw omgebouwd, nu tot schuilkelders en een militair hospitaal. Duizenden inwoners zochten hier tijdens de vijftig dagen van de slag om Boedapest hun toevlucht. ‘Naar verluidt ontvingen sommige mensen er zelfs hun post,’ meldde mijn vader. ‘Maar ook dat is waarschijnlijk verzonnen.’

Een paar dagen eerder waren we naar het Balatonmeer ten zuiden van Boedapest gereden. Ik weet nog dat ik heel ver het ondiepe meer in wandelde en dat het water maar tot aan mijn bovenbenen kwam. Hoe ver ik ook bij de oever vandaan liep, ik bleef de bitse stemmen van mijn bakkeleierende ouders horen. Ook buiten de huiselijke kring was de sfeer zuur. Over alles leek een waas van norsheid te hangen: over de lange wachttijden in de rijen om een stempel te krijgen waarmee we in andere lange rijen weer op andere goedkeuringscertificaten van fronsende apparatsjiks moesten wachten; over de intrieste, gelig schuim spuwende sofa in de kamer die mijn vader had gehuurd; over de grimmige ogen van onze oude pensionhoudster, diep verzonken in een knoestig, walnoothouten gezicht, wanneer ze ’s ochtends gekookte rauwe melk schonk waar een dik vel van stremsel in dreef; over de duistere bedoelingen van de ‘priester’ in zijn misgewaad – een agent van de regering, volgens mijn vader – die ons benaderde tijdens een bezoek aan het benedictijnse klooster van Pannonhalma en mijn vader vroeg of hij een brief kon bezorgen bij ‘vrienden’ in de Verenigde Staten. Op de dag dat we de grens tussen Hongarije en Oostenrijk overstaken, kamden de douanebeambten elke kubieke centimeter van onze bagage uit. Mijn vader stond erbij, zonder te klagen, overgedienstig en met een merkwaardig onderdanige klank in zijn stem.

Tijdens dat hele bezoek was mijn vader op zoek naar de ‘authentieke’ Magyaarse volkscultuur. We reden door het platteland en stopten om ‘traditionele dorpsdansen’ te bekijken die eigenlijk ingestudeerde toeristenattracties waren: de regering betaalde de

lokale bevolking om rond te wervelen in wat volgens het affiche de nationale klederdracht was, de vrouwen in een versierd schort en bloemenkrans, de mannen in een zwart vest en op hoge leren laarzen. (Later ontdekte ik dat de outfits en dansen bitter weinig met traditie te maken hadden: ze waren medio negentiende eeuw en tijdens het interbellum geïntroduceerd door nationalistische stedelingen om de schijn te wekken dat er een eeuwenoud Magyaars erfgoed bestond.) In één zo'n dorpswinkel wilde mijn vader ineens per se dat ik de traditionele kledingstukken zou passen. Ik poseerde in rijkelijk geborduurde jurken en wiegde een rijkelijk geklede Hongaarse pop in mijn armen terwijl mijn vader naar mijn idee belachelijk veel filmrolletjes vol schoot. De eigenaar van de winkel speelde voor stylist. Uiteindelijk kocht mijn vader een dirndlrok en een lijfje met rijgkoord, een gebordurd hemdje met pofmouwen, een blauwe plooirok en een gesteven wit schort bedrukt met tulpen en rozen. Hij was van mening dat ik die mooi aan zou kunnen naar school. Zijn Amerikaanse dochter was van mening dat ze nog liever zou sterven dan voet op de middelbare school te zetten gekleed als een Hongaarse Heidi.

Die herfst volgde er een reeks gespannen confrontaties over 'de jurk'. 's Ochtends voor school eiste mijn vader dat ik hem aan zou trekken. Dan wachtte ik tot hij naar zijn werk ging en rende ik naar boven om me om te kleden. Ooit betrapte hij me in mijn gewone kloffie, waarna hij me beval het pakje de volgende dag te dragen naar school – wat ik ook deed, in een staat van opperste gêne. Uiteindelijk verloor hij zijn interesse en kon ik de jurk naar de achterste regionen van mijn kleerkast verbannen. Een jaar of wat later, toen de hippiekleding in de mode kwam, groef ik het vermaledijde ensemble op uit het vagevuur en droeg ik het geborduurde hemd bij mijn verwassen spijkerbroek. De modieuze plattelandsstijl waar ik met die combinatie op mikte was ongeveer even 'authentiek' als de Hongaarse klederdracht van mijn vader.

De visuele kroniek van die vakantie ligt besloten in een stapel

Kodak-diacarrousel die mijn vader haar verdere leven in een kast op zolder bewaarde, dia na dia van mij, mijn moeder en mijn broertje in de schaduw van gotische kathedralen en kasteelruïnes, leunend tegen de reling van een cruiseschip op de Donau, in de trein, zwaaiend naar een scout van de Jonge Pioniers die ons begroette in zijn gesteven uniform en rode halsdoek, of omhoogkijkend naar het enorme Hongaarse parlamentsgebouw met de rode ster op de koepelspits. Vaak kijken we de lens niet in. Veel foto's zijn van een afstandje gemaakt, alsof mijn vader op safari was en in het spoor van een vluchtende kudde probeerde te blijven.

Tijdens die reis, lang geleden, gingen we op een dag niet sight-seeën maar bezochten we twee appartementsgebouwen in Pest: ooit weelderige, maar inmiddels vervallen fin-de-sièclepanden in de Weense secessionstijl die schuilgingen onder een laag roet. Aftandse luiken hingen schots en scheef over de sierlijke boogramen van Váci út 28; de statige balkons van Ráday utca 9 waren zichtbaar verrot. In Ráday 9 beklommen we een aantal slecht verlichte trappen en klopten we ergens aan. Daarna maakten we een rondje door een reeks kamers met hoge plafonds die met triplex platen in kleinere ruimtes waren verdeeld en vol sjofele meubels en huurders waren gepropt, verschillende families samengepakt in een leefruimte die maar voor één gezin was bedoeld. Ik weet nog goed hoe ontzet mijn vader was. Beide gebouwen waren ooit van mijn grootvader geweest. Deze flat was het ouderlijk huis van mijn vader, het 'koninklijk appartement'. Toen we weer beneden waren, keek mijn vader vanaf het trottoir omhoog naar de groezelige gevel van Ráday 9. Een blond meisje met een wit lint in haar haar keek terug van op het afbrokkelende dubbele balkon van de vorstelijke vertrekken waar de jonge Pista ooit was opgegroeid. Mijn vader nam een foto. Het was de laatste van het rolletje.

In 1940 kreeg Pista een Pathé-9,5mm camera voor zijn dertiende verjaardag. Het was een bar mitswa-cadeau van zijn vader. Vanaf dat moment verkoos mijn vader bewegende beelden boven stil-

staande – dat was zo geweest in Hongarije, waar hij zich tijdens de oorlog had aangesloten bij een amateurfilmclub en vlak na de oorlog bij een filmclub voor jongeren, in Denemarken, waar hij een filmdistributiebedrijf had opgericht, en in Brazilië, waar hij documentaires had gemaakt in het regenwoud en op de pampa's. 'Als je fotografeert, krijg je maar één kans,' zei mijn vader ooit. 'Met dat beeld moet je het dan doen. Film kun je opknippen en compleet veranderen. Je kunt van het verhaal maken wat je wilt.'

Toen ik net geboren was, kreeg de cineastische dadendrang van mijn vader even een huiselijk karakter. De resultaten van die periode liggen bij mij in de kelder, gered uit de vuilnisbak waarin mijn moeder ze na de scheiding had gedumpt: een stapel metalen blikken met spoelen 16mm thuisvideo's die mijn vader heeft gemaakt in de twee jaar na mijn geboorte, tussen 1959 en 1961. Mijn ouders huurden in die tijd een piepkleine etage in een stenen twee-onder-een-kapwoning in Jackson Heights, Queens, en de filmpjes vormen een overzicht van de banale mijlpalen van hun prille huwelijksleven: mijn moeder die in haar derde trimester met haar dikke buik een pizza eet, mijn moeder die een kinderwagen voortduwt en luiers wast in een plastic emmer, mijn eerste verjaardag, mijn eerste dag aan het strand, mijn eerste *Easter Parade* en kerst. Heel af en toe laat de 'regisseur', zoals mijn vader zichzelf in de aftiteling had genoemd, zijn gezicht zien. In een van de shots, gefilmd met statief, poseert mijn vader in de voordeur van ons appartement en speelt hij het soort man dat hij graag wilde zijn. Hij draagt een pak en een stropdas, een jas met visgraatmotief, leren handschoenen en een zwarte hoed. Zijn blik is op de camera gericht. Hij leunt voorover en geeft mijn moeder een ongemakkelijk kusje op de wang. Daarna zwaait hij ostentatief, maakt, nog steeds recht in de lens kijkend, mimische gebaren in de richting van mijn moeder en loopt de deur uit. Het is een stomme film, maar ik kan de vertelstem van *Father Knows Best* er zo bij denken.

De langste film is van kerst. De camera hangt eerst wat rond

de boom – eerbiedige close-ups van matglanzende ornamenten, lokken engelenhaar, een grote elektrische kerstster – en glijdt dan langzaam naar de drie rood-witgestreepte kousen die in volgorde van grootte aan de muur zijn geprikt. Papa Beer, Mama Beer, Baby Beer. Ten slotte volgt het ceremoniële uitpakken van de cadeaus: mijn vader houdt de zijne allemaal op voor de camera – stropdas, gestreepte pyjama, Champion-dartbord. Hij grijnst geforceerd en vormt met zijn lippen de woorden: ‘Precies wat ik wilde voor kèèèrst!’ Mijn moeder zit in kleermakerszit op de grond in een bloes met ruches en plooirok en staart lusteloos naar haar cadeaus: een schort, slaapkamerslippers en een negligé.

In de laatste minuten van ‘Susies eerste kerst’ toont de camera mij. Ik ben op dat moment acht maanden oud en sta wiebelend voor de grote spiegel in de hal. Met mijn mollige babyvingertjes probeer ik houvast te vinden op het gladde oppervlak. Ik druk mijn neus tegen de spiegel en plet er daarna mijn hele gezicht tegenaan, alsof ik achter het spiegelbeeld probeer te kijken. Wie de hele tijd verborgen bleef, bedacht ik toen ik de film tientallen jaren later nog eens bekeek, was mijn vader. Die was nooit méér afwezig dan in die korte momenten dat hij op het scherm verscheen, omgeven door de rekwisieten van zijn Amerikaanse gezin, als hij zijn kant-en-klare identiteit opvoerde voor de camera en zichzelf frame voor frame opsplijste in een man wiens verhaal was vervangen door een beeld van iedereen en niemand tegelijk.

Rond die tijd werkte hij al in een donkere kamer in de stad; hij forensde naar een raamloze ruimte die net als onze kelder in de voorstad zijn domein zou worden. Hij werd een meester in het ontwikkelen en manipuleren van foto’s: kleurconversies, montages, samengestelde foto’s en andere technieken die men gebruikte voordat Photoshop ten tonele verscheen. ‘Trucagefotografie’ noemde hij het. Hij rook eeuwig naar fixeer.

Mijn vader was vooral goed in ‘doordrukken’, het lichter maken van donkere gedeelten in het beeld, en ‘maskeren’, het wegwerken

van ongewenste elementen. ‘Het is een kwestie van controle,’ zei hij vaak. ‘Als je iets niet belicht wilt hebben, belicht je het niet.’ In het donkere hok waar hij zijn dagen doorbracht, met zijn handen in chemische baden gedompeld en één rode lamp om op te navigeren, verduisterde, verlichtte en manipuleerde hij en liet hij lichaamsdelen, gebouwen en hele landschappen verdwijnen. Eindelijk kon hij ook met foto’s wat hij alleen met film mogelijk had geacht: het verhaal naar voren laten komen zoals hij het wilde vertellen.

Zijn talent maakte hem onmisbaar in bepaalde kringen – met name op de beeldredactie van tijdschriftenuitgeverij Condé Nast. In de jaren zestig, zeventig en tachtig klopte Condé Nast vaak aan bij mijn vader wanneer er ingewikkelde bewerkingen moesten worden uitgevoerd op de foto’s voor hun bekendste tijdschriften: *Vogue*, *Glamour*, *House & Garden*, *Vanity Fair* en *Brides*. Jarenlang hing er bij mijn vader in de studio een briefje van de artdirector van het ene tijdschrift aan een andere: ‘Laat het door Steve Faludi doen – door niemand anders!’ Mijn vader ‘trukeerde’ het werk van een aantal van de meest gevierde modefotografen van die tijd – Richard Avedon, Francesco Scavullo, Irving Penn, Bert Stern –, eerst bij commerciële fotostudio’s en later met zijn eenmanszaak, Lenscraft Studios, die gevestigd was in een loft in het Garment District die ooit door modefotograaf Hank Londoner was gebruikt. Hij kon ook toveren met oude foto’s waarvan de negatieven verloren waren gegaan; hij maakte perfecte kopieën van de afdrukken. Dat deed hij onder meer met de klassieke foto’s van de weergaloze Hongaarse fotograaf (en Joodse oorlogsvluchteling) André Kertész. Het werk van mijn vader ‘was zo precies, grondig en accuraat dat er niets van kleur of licht doorlekte’, vertelde Dick Cole, de toenmalige directeur van de beeldredactie van Condé Nast. We zaten in zijn woonkamer in Zuid-Californië en bladerden door glanzende koffietafelboeken waar de kunstgrepen van mijn vader in waren opgenomen. ‘Het was fantastisch. Je kon

nooit zien wat er was veranderd. Er was geen verschil te zien tussen origineel en kopie.’

Af en toe ging ik als kind met mijn vader mee naar een van de fotostudio's in Manhattan waar hij werkte. Dan mocht ik mee achter de scheidingsmuur in de studio, naar de ruimte waar mannen op hoge krukken achter lichttafels zaten en met fijne penselen de imperfecties op de gezichten van modellen wegwerkten. Voor hem was retoucheren het summum van de fotografische kunsten. Hij hield de bewerkte en onbewerkte reclamefoto's voor me omhoog zodat ik goed het verschil kon zien. Kijk, ze is van die ontsierende moedervlek af! Zie eens, geen rimpels meer! Hij bewonderde de mannen die gebogen over die lichttafels alle smetjes wegwerkten. Mijn vader liet zich maar zelden in met mijn educatieve of professionele toekomst. Maar hij raadde me wel aan om retoucheuse te worden, verschillende keren zelfs. Wat merkwaardig advies was voor een dochter die zich al op haar eerste dag bij de schoolkrant had voorgenomen fouten juist aan het licht te brengen in plaats van te verbloemen. In de jaren dat ons contact was verbroken – en nog meer in de jaren dat het weer was hersteld – raasde in de kern van onze relatie steeds die strijd tussen verhulling en onthulling, tussen de retoucheerspuut en de blocnote, tussen de meester van het ‘maskeren’ en de leerling die hem wilde ontmaskeren.